

6. ΒΑΣΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΣΤΗ ΜΑΖΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

‘Η διχοτομία τεχνικής όρθιολογικότητας και ήδονισμοῦ, ή όποια χαρακτηρίζει τήν κοινωνική ζωή τῆς μαζικῆς δημοκρατίας στό σύνολό της, διέπει ἐπίσης τή γενική φυσιογνωμία και τίς βασικές κατευθύνσεις τῆς ἐπιστημονικῆς και τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης ὑπό τίς συνθῆκες τῆς μαζικῆς δημοκρατίας.’ Οπως εἶναι εύνόητο, ή τεχνική όρθιολογικότητα βρίσκει τήν πιό ἀδρή τῆς ἔκφραση στίς θετικές ἐπιστῆμες, και μάλιστα στόν βαθμό πού αὐτές συνδέονται μέ τή βιομηχανία και τήν τεχνική. Τοῦτο ἔχει ως συνέπεια ὅτι τό χάσμα ὀνάμεσα στίς θετικές ἐπιστῆμες και στή φιλοσοφία βαθαίνει, ἐφ’ ὃσον αὐτή ὀναλαμβάνει ὅλο και περισσότερο τήν ἔκπροσώπηση ή τήν ὑπεράσπιση τοῦ ἡδονιστικοῦ ἴδεωδους τῆς αὐτοπραγμάτωσης, προσπαθώντας νά μεταφράσει στή γλώσσα του τό ὀνθρωπιστικό ἴδεωδες, ἔτσι ώστε νά μή χάσει (ἐντελῶς) τήν ἐπαφή μέ τήν πραγματικότητα και μέ τόν «ἄνθρωπο» σέ μάν ἐποχή ἴδιαίτερα δύσκολη γιά τούς φιλοσόφους. Τό ὀναλυτικό-συνδυαστικό σχῆμα σκέψης γνωρίζει στόν χῶρο τῆς τεχνικῆς όρθιολογικότητας τίς ἐναργέστερες ἐπεξεργασίες του, ὅμως ή ἐπίδρασή του ἐπεκτείνεται και στούς ὑπόλοιπους τομεῖς ή γνωστικούς κλάδους. Αύτό συμβαίνει εἴτε ἔμμεσα, δηλαδή μέ τή διαμόρφωση πολλῶν δομικά συγγενῶν μεθοδολογιῶν ή ὄντολογιῶν, τίς ὅποιες διέπει ἀπό κοινοῦ ὁ ὀναλυτικός-συνδυαστικός τρόπος σκέψης, ἀλλά πού κάθε μία τους προβάλλει ἀξιώσεις ἰσχύος σ’ ἓνα ἴδιαίτερο πεδίο, εἴτε ἄμεσα, δηλαδή ὅταν μία μεθοδολογία ή ὄντολογία προβάλλει ἀξιώσεις οίκουμενικῆς ἰσχύος. Τέτοιες οίκουμενικές ἀξιώσεις διατύπωσε ή κυβερνητική, τῆς ὅποιας ή διάδοση μετά τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο εἶναι ἐνδεικτική γιά τήν ἐσώτερη ἐνότητα τοῦ ὀναλυτικοῦ-συνδυαστικοῦ σχήματος σκέψης μέ ούσιαστικές ἀπόψεις τῆς μαζικοδημοκρατικῆς ζωῆς. ‘Η ὀνάλυση και ὁ συνδυασμός ἀποτελοῦν πράγματι τά δύο θεμελιώδη μεθοδολογικά ὄργανα τοῦ ἐγχειρήματος τῆς κυβερνητικῆς. Συνήθως βέβαια ή κυβερνητική ὄριζεται ως θεωρία τῆς συμπεριφορᾶς συστημάτων ή τῆς συνάρτησης αὐτορρυθμιζόμενων συστημάτων μέ τά ὑποσυστήματά τους, ὅμως ή ὑπερκείμενη ἔννοια τοῦ συστήματος δέν νοεῖται μέ τήν παλιά μεταφυσική ἔννοια ἐνός “Ολου, τό ὅποιο εἶναι κάτι παραπόνω και κάτι ποιοτικά διαφορετικό ἀπό τά μέρη του, ἀλλά ως τό σύνολο τῶν ἔσχατων στοιχείων του· ἀντίστοιχα, ή διαφορά

άναμεσα σέ απλά και σύνθετα συστήματα άναγεται στήν ποσότητα και στόν τρόπο σύνδεσης τῶν στοιχείων αὐτῶν. Οι πράξεις που είναι δυνατές έντος τοῦ συστήματος ἐπιχειροῦνται πάνω στά ἐπί μέρους στοιχεῖα του, τά δόποια ὀκριβῶς ἐξ αἰτίας τῶν πράξεων αὐτῶν περνοῦν ἀπό μιά κατάσταση α σέ μιά κατάσταση β. Οι μετασχηματισμοί τοῦ συστήματος ἐπιτυγχάνονται λοιπόν καθώς τό κάθε του στοιχεῖο μετασχηματίζεται σέ ἓνα ὅλο στοιχεῖο, ὅπότε κάθε στοιχεῖο τοῦ καινούργιου συστήματος είναι ἀποτέλεσμα τοῦ μετασχηματισμοῦ ἐνός στοιχείου τοῦ προηγούμενου συστήματος· ἔτσι, ὁ μετασχηματισμός δείχνει τήν ἐπίδραση τοῦ τελεστῆ τῶν πράξεων πάνω στά ἐπί μέρους στοιχεῖα τοῦ συστήματος. 'Ο τρόπος, μέ τόν δόποιο συναρτῶνται ἡ συνδυάζονται μεταξύ τους τά στοιχεῖα τοῦ συστήματος, συνιστᾶ τό πληροφοριακό περιεχόμενο τοῦ συστήματος που ἀποτελεῖ εἴτε τό μέτρο τῆς εύταξίας τοῦ συστήματος εἴτε, ἀντίστροφα, τό ἀποτέλεσμα τῆς διάταξης τῶν στοιχείων. 'Η ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν γίνεται μέ τήν ἀποκατάσταση σχέσεων ἀνάμεσα στά στοιχεῖα τοῦ συστήματος, ὅπότε ἀπό τή διασταύρωση τῶν πρόσφατων μέ τά ἥδη καταχωρισμένα στοιχεῖα προκύπτουν νέοι συνδυασμοί.

'Ακριβῶς ὁ σύνθετος χαρακτήρας τοῦ συστήματος και ἡ πάντοτε δυνατή ἀποδιάρθρωσή του στά στοιχεῖα τοῦ ἐπιτρέπουν τίς τεχνικές ἐφαρμογές τῆς κυβερνητικῆς. 'Η αὐτοματοποίηση π.χ. στηρίζεται σέ ἓναν μερισμό και χωρισμό πράξεων, οἱ δόποιες ὀκολούθως ἀνασυγκροτοῦνται πάνω στή βάση τῆς εὕρεσης τῶν ἔσχατων συστατικῶν τους. 'Η ἀνασυγκρότηση τούτη δέν περιλαμβάνει ὅμως ὄλοκληρη τήν πορεία τῆς πράξης, παρό μονάχα τίς τεχνικά καίριες πλευρές της. Μέ ἄλλα λόγια, ἡ πράξη περιορίζεται σέ ἓνα σχῆμα ἡ μοντέλο που ούσιαστικά ἀποτελεῖ μιά λειτουργική ἀφαίρεση. 'Η ἀφαίρεση τούτη γίνεται πάνω στή βάση μιᾶς προγενέστερης ἀνάλυσης, κατά τήν δόποια διαπιστώθηκαν και ξεχωρίσθηκαν τά ἀποφασιστικά ἀπό λειτουργική ἀποψη στοιχεῖα, γιά νά συνδυασθοῦν ὀκολούθως μεταξύ τους. "Ωστε ἡ κατασκευή μοντέλων προϋποθέτει τήν ἀποδιάρθρωση ἐνός πράγματος ἡ μιᾶς διαδικασίας σέ ἔσχατα στοιχεῖα. Τό μοντέλο ἀποτελεῖ μιά σύντμηση τοῦ ἐκάστοτε ἀντικειμένου ἡ ἓνα σύστημα συγκροτούμενο μέ βάση σχέσεις και δομές, οἱ δόποιες θεωροῦνται ούσιώδεις γιά τό ἀντικείμενο, ὅταν αὐτό βλέπεται ἀπό ὄρισμένη σκοπιά· ἡ ἀλλαγή τῆς σκοπιᾶς μπορεῖ λοιπόν νά δώσει ἓνα διαφορετικό μοντέλο γιά τό ἴδιο ἀντικείμενο. 'Ως λειτουργική ἀφαίρεση, τό μοντέλο μπορεῖ νά ἀγκα-

λιάσει πολλά ἀντικείμενα καί ἔτσι νά κατορθώσει μιάν ἐνοποίηση τῆς πραγματικότητας. 'Η πραγματικότητα ἐνοποιεῖται βέβαια ἥδη μέ τό γεγονός ὅτι τά διάφορα στοιχεῖα τῆς μεταφράζονται στήν ἐκάστοτε χρησιμοποιούμενη τεχνητή γλώσσα, προκειμένου ν' ἀποτελέσουν συστατικά τοῦ συστήματος. 'Ο συνδυασμός καί ἡ ἐπεξεργασία τῶν δεδομένων δέν εἶναι δυνατόν νά γίνουν χωρίς τήν κωδικοποίησή τους, δηλαδή χωρίς τή μετατροπή τους σέ σημεῖα μιᾶς ἐνοιολογικῆς γραφῆς ἢ μιᾶς τεχνητῆς γλώσσας. 'Η ἐνοποίηση καί ἡ ἀφαίρεση συνδέονται ὀντοπόσπαστοι, ἐκφράζονται ἀπό κοινοῦ μέσα στήν ἀπλότητα καί στή σαφήνεια τῆς τεχνητῆς γλώσσας — καί ὅτι δέν μπορεῖ νά συμπιεσθεῖ γιά νά χωρέσει μέσα σέ τούτη τήν ἀπλότητα καί τή σαφήνεια δέν γίνεται ποτέ συστατικό τοῦ συστήματος, δηλαδή τῆς πραγματικότητας ὅπως τήν ὄριζει ἡ κυβερνητική. Τοῦτο σημαίνει: ἡ κυβερνητική δημιουργεῖ ἀπό μόνη της τήν πραγματικότητα πού ἔχει ἐνδιαφέρον γιά τήν ἴδια, κι ἐπομένως τά μοντέλα της δέν εἶναι ἀπλῶς βοηθητικά μέσα τῆς ἔρευνας, ἀλλά καί ἀντικείμενό της καθώς καί πεδίο ἐφαρμογῆς τῆς ἴδιας τῆς κυβερνητικῆς. 'Η διδασκαλία γιά τό περιεχόμενο καί ἡ διδασκαλία γιά τή μορφή εἶναι πλέον ἀδιαχώριστες, συγχωνεύονται στό πλαίσιο μιᾶς ἐνιαίας διδασκαλίας γιά τήν κυβερνητική ἐπιστήμη ἢ τέχνη. Κι ἐφ' ὅσον αὐτή θέλει ν' ἀποτελεῖ μεθοδολογία καί συνάμα ὄντολογία, εἶναι ἐξ ἵσου αὐτοαναφορική ὅσο ἐπιθυμοῦν νά εἶναι καί ἡ μεταμοντέρνα λογοτεχνία ἢ ζωγραφική.

'Η κυβερνητική μπορεῖ νά ἐγείρει ἀξιώσεις οὐκουμενικῆς ἰσχύος, ἐπειδή ἐντάς της συμβαδίζει ἡ ἀναγωγή σέ ἔσχατα στοιχεῖα μέ τήν ἀφαίρεση ἀπό τίς συγκεκριμένες ἴδιότητες τῶν στοιχείων τούτων. Αύτό ἐπιτρέπει τή συγκρότηση συστημάτων, ἡ τυπική δομή τῶν ὁποίων μπορεῖ νά ἐπαναγνωρισθεῖ σέ τομεῖς ἐτερογενεῖς ἀπό ύλων ἀποψη. "Ετσι, ἡ κυβερνητική ἐπιδιώκει τήν ἐφαρμογή μαθηματικῶν μεθόδων καί σέ τομεῖς ὅπως ἡ ψυχολογία ἢ ἡ βιολογία, οἱ ὅποιοι ἵσαμε τότε φαίνονταν ώς ἐκ τῆς ὑφῆς τους ἀπρόσιτοι στά μαθηματικά. 'Η μαθηματικοποίηση ὅλων τῶν τομέων σημαίνει μετατροπή ὅλων τῶν ὀντικειμένων σέ ἴδεατά μεγέθη, συνεπιφέρει ἐπομένως τήν ὄμογενοποίησή τους καί ἔτσι ἐπιτρέπει νά ἐναλλάσσονται καί νά συνδυάζονται μεταξύ τους. 'Η κυβερνητική ξεκόβει λοιπόν ριζικά ἀπό τήν ἴδεα τῆς οὐσίας, κάνει ἀφαίρεση ἀπό τήν ἐκάστοτε ὕλη καί δέν ζητᾷ τήν αἰτία τοῦ συστήματος ἢ τῆς συμπεριφορᾶς: ἔρευνᾶς τίς λειτουργικές δυνατότητες τῶν πληροφορικών συστημάτων χωρίς νά ἐνδιαφέρεται γιά τίς

ύλικές, φυσιολογικές ή ψυχολογικές τους ίδιότητες, γι' αύτό καί μπορεῖ νά' ναι ταυτόχρονα κοινωνιοτεχνική, βιοτεχνική καί μηχανοτεχνική. "Όμως καί στήν τελευταία αύτήν περίπτωση γίνεται λόγος γιά λήψη, ἐπεξεργασία καί μετάδοση πληροφοριῶν, ἐφ' ὅσον μονάχα ή ἐξωτερική λειτουργία ἐνδιαφέρει. Στήν καθαρά λειτουργιστική αύτήν προοπτική, οἱ ὄμοιότητες ἀνάμεσα στίς μηχανές ἐπεξεργασίας στοιχείων καί στίς βιολογικές ή πνευματικές διαδικασίες γίνονται γιά εύνόητους λόγους κεντρικό θέμα ἔρευνας. Μέ παρόμοιο τρόπο ἀντιμετωπίζονται τά κοινωνικά φαινόμενα προκειμένου νά' συλληφθοῦν θεωρητικά, δηλαδή ἀνάγονται σέ πληροφορίες ή σέ ὄμαδες πληροφοριῶν καί κατανέμονται σέ ἀντίστοιχα συστήματα. 'Η μετατροπή ἐνός συγκεκριμένου φαινομένου σέ πληροφορία τό κάνει μιάν ἀφηρημένη καί συνάμα εύκίνητη μονάδα ὑπολογισμοῦ, ή ὅποία μπορεῖ κατά βούληση νά' ταξινομηθεῖ καί νά' συνδυασθεῖ μέ ὄλλες. "Ετσι ή ποιότητα γίνεται ποσότητα, ή ἔτερογένεια γίνεται ὄμοιογένεια καί ή ιστορία μαθηματικά, συνάμα ὅμως ή κυβερνητική σύλληψη τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀποτελεῖ πιστή δομική ἀναπαραγωγή ή ἵδεατό ἀντικατοπτρισμό τῆς ἔξαιρετικά κινητωτῆς μαζικοδημοκρατικῆς πραγματικότητας, μέσα στήν ὅποία οἱ λειτουργίες καί ὅχι οἱ οὐσίες, τά εύκίνητα ὅτομα καί ὅχι οἱ σκαμπτες ποιότητες διαμορφώνουν μέ τούς συνεχεῖς συνδυασμούς τους τήν προσωρινά ἐπικρατούσα, ὄλλα ρευστή κατάσταση τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, τοῦ ὅποίου ή γενική τυπική δομή παραμένει ὡστόσο σταθερή. Τά ἐπί μέρους πληροφορικά συστήματα ἀναφέρονται βέβαια στούς ἀντίστοιχους ἐπί μέρους ὑλικούς τομεῖς, ὅμως ή μετάβαση ἀπό τό ἔνα σύστημα στό ὄλλο εἶναι εὔκολη, καί μάλιστα εὔλογη, ἐξ αἰτίας τῆς τυπικῆς καί τῆς δομικῆς τους παραλληλότητας. 'Η ἀλληλεπίδραση καί ή ἀλληλεξάρτηση τῶν συστημάτων καί τῶν τομέων ἔκτείνεται, ἔτσι ὡστε αύτά, χάρη στήν κοινή τους ἀναγωγή σέ ὄμοιομορφες μονάδες ὑπολογισμοῦ, μποροῦν νά' γίνουν ἀντικείμενο ἐνιαίας διαπραγμάτευσης ή μιᾶς καί μόνης δραστηριότητας. 'Η γενική τούτη δυνατότητα βρίσκει τή στενότερη τεχνική της ἐφαρμογή στήν αὐτοματοποίηση, ή ὅποία ἐπιτρέπει τήν παραγωγή διαφορετικῶν προϊόντων μέ τίς ἴδιες μηχανές καί μέ τήν ἴδια διαδικασία. 'Επί πλέον, ή ἐνοποίηση τῶν γνωστικῶν μεθόδων καί τῶν πρακτικῶν δραστηριοτήτων ὑπό τήν αἰγίδα τῆς κυβερνητικῆς ή τῆς πληροφοριακῆς ἐνισχύει τήν τάση διαπλοκῆς ή καί συγχώνευσης γνωστικῶν χλάδων, οἱ ὅποιοι σύμφωνα μέ τήν ἀστική ἀντίληψη, ὅπως αύτή ὑλοποιοῦνται στήν

όργάνωση τῆς παιδείας, δύναμην νά παραμείνουν ξεχωριστοί τόσο λόγω περιεχομένου όσο καί λόγω μεθόδου. 'Η δλο καί μεγαλύτερη προτίμηση πρός τίς διεπιστημονικές σπουδές ἀποτελεῖ καθ' αὐτήν, καί ἀνεξάρτητα ἀπό τά πραγματικά της πλεονεκτήματα ἢ μειονεκτήματα, μιόν ἔνδειξη τῆς παραχυμῆς τοῦ ἀστικοῦ κανόνα καί τῆς ὑφιστάμενης προθυμίας νά ὑπαχθοῦν δλοι οἱ γνωστικοί τομεῖς στό ἴδιο μοντέλο σκέψης ἢ νά συνδυασθοῦν τά πάντα μέ τά πάντα. 'Η προθυμία αὐτή ἔχει τίς ρίζες τῆς καί συνάμα ἀνταποκρίνεται στήν ἐπιδίωξη τῆς μαζικῆς δημοκρατίας νά παραμερίσει τίς ποιοτικές διαφορές ἢ νά τίς ἀναγάγει κατά τό δύνατόν σέ ποσοτικές ἀπό τήν ἀποψη τῆς ιστορίας τῶν ἴδεῶν προέρχεται ἐπομένως ἀπό τήν ἴδια πηγή δπως καί τό αἴτημα τῆς πρωτοπορίας γιά κατάργηση τῶν ὄρίων ἀνάμεσα σέ τέχνη καί ζωή. 'Η συνάφεια αὐτή γίνεται ὀκόμα προφανέστερη ὃν ἀναλογισθοῦμε ὅτι ἡ ἀνάμιξη ἢ ἡ ἐνοποίηση τῆς μεθόδου καί τοῦ περιεχομένου τῶν διαφόρων γνωστικῶν κλάδων —τόσο ἡ ἐνοποίηση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μέ τίς ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου όσο καί ἡ ἐνοποίηση τῶν ἐπί μέρους ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου— συχνότατα συνοδεύεται ἀπό τό αἴτημα γιά στενή σύνδεση ἐπιστήμης καί ζωῆς. 'Η ἐνοποιημένη γνώση κοινωνικοποιεῖται δλο καί περισσότερο, δηλαδή ἀποτιμᾶται μέ κριτήριο τήν κοινωνική της ὡφέλεια, ἐνῶ παράλληλα ἐξασθενίζει συνεχῶς ἡ παλαιά πίστη στή θεωρητική ἵκανότητα τοῦ πνεύματος ν' ἀνακαλύπτει καί νά συλλαμβάνει τήν ἀλήθεια, καί διαδίδεται ἡ ἀποψη ὅτι ἡ γνώση, ὃν ἀξίζει πράγματι τό δόνομα αὐτό, πρέπει «νά ἐνδιαφέρει ἀμεσα τόν ἀνθρωπο». "Όλα αὐτά σημαίνουν συγκεκριμένα τή στενότερη σύνδεση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος μέ τίς ἀνάγκες τῆς παραγωγῆς καί τῆς ἀγορᾶς, δηλαδή μέ τήν ἀρχή τῆς ἀπόδοσης.

Μέ παρόμοιο τρόπο θά μπορούσαμε νά ἀναλύσουμε καί τίς θεωρίες τῶν παιγνίων πού παράλληλα μέ τήν κυβερνητική ἀσκησαν σημαντική ἐπίδραση στίς ἐπιστῆμες. Γιά νά ἀποφύγουμε ἐπαναλήψεις, περιοριζόμαστε ώστόσο στήν ὑπόμνηση ἐνός είδικοῦ σημείου, τό δόποιο εἶναι διδακτικό σέ σχέση μέ τό δικό μας πρόβλημα. Πρόκειται γιά τήν ἐπεξεργασία θεωριῶν τῆς ἀπόφασης, ἡ ὃποία μπορεῖ νά γίνει κατανοητή μονάχα ὃν τή δοῦμε στό πλαίσιο τῆς γενικῆς ἐπιχράτησης τοῦ ἀναλυτικοῦ-συνδυαστικοῦ σχήματος σκέψης. 'Η ποικιλία καί τό πλῆθος τῶν λογικά θεμάτων συνδυασμῶν κάνει εύλογο τό συμπέρασμα ὅτι ἡ προτίμηση τοῦ ἐνός μέσα σέ δλους δύναται δχι σέ ἀντικείμενικές

καί ἔλλογα ἐκφράσιμες ἀναγκαιότητες, ἀλλά σέ μιάν ἀπόφαση τοῦ ἔκαστοτε ὑποκειμένου μή ἐπιδεχόμενη ἄλλες ἔξηγήσεις. "Οσο περισσότερο ἀναλύονται τά συστήματα σέ ἔσχατα συστατικά στοιχεῖα, τόσο σπουδαιότερος γίνεται ἀναγκαστικά ὁ παράγοντας τῆς ἀπόφασης γιά τή συγκρότηση τοῦ συστήματος. Κάθε νέα πληροφορία σημαίνει δυνατότητα καλύτερης ρύθμισης ἐνός κυβερνητικοῦ συστήματος, ἥτοι μᾶς καλεῖ ἀπό μόνη τῆς νά φτιάξουμε νέους συνδυασμούς καί ἐπομένως νά λάβουμε νέες ἀποφάσεις. 'Η χρήση μαθηματικῶν μεθόδων καί ἡ τυποποίηση τῶν περιεχομένων μέ παράλληλη ὁμογενοποίηση τῶν διαφόρων τομέων κάνουν ἐπίσης συνεχῶς αἰσθητή τήν ἀνάγκη καί ταυτόχρονα τή λειτουργία τῶν ἀποφάσεων, ἐφ' ὅσον πάνω σ' ἓνα καθαρά τυπικό ἐπίπεδο προσφέρονται πολύ περισσότερες λύσεις κι ἐπομένως πολύ περισσότερες ἐπιλογές ἀπ' ὅτι πάνω στό (κατά πολὺ) στενότερο ύλικό ἐπίπεδο τῶν περιεχομένων. 'Η ἀναγωγή ἐμπράγματων καταστάσεων σέ μοντέλα συμβάλλει κι αὐτή στήν ἐπιστημολογική νομιμοποίηση στάσεων συνυφασμένων μέ θεωρίες τῆς ἀπόφασης: τό μοντέλο ἀποτελεῖ ἐπιλεκτική ἀνασυγκρότηση τῆς πραγματικότητας, ὅμως κάθε ἐπιλογή στηρίζεται σέ μιάν ἀπόφαση. Τέλος, πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε τήν καταγωγή τῆς θεωρίας τῆς ἀπόφασης ἀπό τόν ἐπιστημολογικό καί μεθοδολογικό συμβατικισμό τῆς ἐποχῆς τοῦ 1900 (βλ. κεφ. III, 2), ἀφοῦ μάλιστα ἡ σημερινή ἀντίληψη γιά τά μοντέλα προέρχεται ἀμεσα ἀπ' αὐτόν, ἔστω κι ὃν τοῦτο συχνά δέν γίνεται ἀντιληπτό. Οἱ ἐπιστημονικές συμβάσεις εἶναι, ἐξ ἵσου ὅσο καί τά μοντέλα, ἀναγκαῖες ἡ σκόπιμες πλασματικές κατασκευές, οἱ ὅποιες θέλουν νά σώσουν, δηλαδή νά ἔξηγήσουν λειτουργικά, τά φαινόμενα μέσω ἀφαιρέσεων. Σχετικά μέ τίς σημερινές θεωρίες τῆς ἀπόφασης, οἱ ὅποιες συνδέονται ἐν μέρει μέ τήν κυβερνητική καί ἐν μέρει μέ τή θεωρία τῶν παιγνίων, πρέπει νά παρατηρηθεῖ ἐπιπροσθέτως ὅτι δέν ἔχουν νά κάμουν μέ δραματικές ὑπαρξιακές ἡ κοσμοθεωρητικές ἀποφάσεις, ὅπως συνέβαινε μέ ἀνάλογες θεωρίες ὑπαρξιστῶν φιλοσόφων, παρά μέ ἀποφάσεις λαμβανόμενες ἀπό μιά σταθμιστική νόηση, ἡ ὅποια προϋποθέτει ἀνεξέταστα τήν κοσμοθεωρητική τοποθέτηση τῆς τεχνικῆς ὄρθιολογικότητας. Τέτοιες ἀποφάσεις δέν ἀφοροῦν λοιπόν στό "Όλο, στήν προέλευση τῶν πραγμάτων καί στό ἔσχατο νόημα τῆς ζωῆς, παρά διαμορφώνονται μέσα στόν κατακερματισμένο κόσμο τῶν πληροφορικῶν συστημάτων καί τῶν μοντέλων, εἶναι ἐπί μέρους ἀποφάσεις, οἱ ὅποιες λαμβάνονται ἀπό ἕναν εἰδικό γιά νά λύσει ἐπί μέρους

προβλήματα μέση σημασία λέγο-πολύ παροδική. "Ετσι ή απόφαση, ή όποια καθοδηγεῖ τό παιγνίδι τῶν συνδυασμῶν, γίνεται κι ή ίδια συστατικό στοιχεῖο τούτου τοῦ παιγνιδιοῦ.

Μιά άλλη νεότερη παραλλαγή τοῦ ἀναλυτικοῦ-συνδυαστικοῦ σχήματος σκέψης, ὅπου ἔχουν ἐπίσης υἱοθετηθεῖ λογικές καὶ μαθηματικές μέθοδοι, εἶναι ή κατεύθυνση ἔκεινη τῆς γλωσσολογίας, ή όποια ἐπιδιώκει τήν κατάρτιση μιᾶς γενετικῆς γραμματικῆς. Ή μεταμόρφωση τῆς γλωσσολογίας, πού ἔκανε δυνατή τήν προσέγγισή της μέ τήν κυβερνητική, ὀφείλεται λιγότερο σέ θεωρητικούς τῆς λογισμούς, οἱ όποιοι ήθελαν νά δημιουργήσουν τεχνητές γλῶσσες, καὶ περισσότερο σέ τεχνικούς τῶν τηλεπικοινωνιῶν καὶ τῶν ύπολογιστικῶν μηχανῶν, οἱ όποιοι ὀναζητοῦσαν λύσεις σέ προβλήματα μεταφραστικά κ.ἄ. Ή μαθηματική καὶ λογική ἀνάλυση σκοπεύει ἐδῶ νά καταλήξει στήν ἐπεξεργασία μιᾶς τυπωτῆς θεωρίας τῆς γραμματικῆς ή μιᾶς γενικῆς θεωρίας τῆς γλωσσικῆς δομῆς, μέ ἀφετηρία τήν όποια καὶ περνώντας ἀπό διαφορετικά ἐπίπεδα ἀφαίρεσης καὶ γενίκευσης μποροῦν τελικά νά βρεθοῦν τά συστήματα ἔκεινα ὅπου θά ήταν δυνατόν νά ἐνταχθοῦν οἱ φυσικές γλῶσσες. Τούτη ή γραμματική τοῦ βάθους εἶναι ἐνοιολογικό κατασκεύασμα, ἀπό τό όποιο λείπουν τά μεταφορικά καὶ ἀνθρωπομορφικά στοιχεῖα τῆς γραμματικῆς τῆς ἐπιφάνειας. Τό μεθοδολογικό καὶ συστηματικό πρωτεῖο τῆς γραμματικῆς τοῦ βάθους ἀποσκοπεῖ στόν ἔξοβελισμό τῆς χαοτικῆς ποικιλομορφίας τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, ἔτσι ὥστε νά προκύψει ἔνα ἐπίπεδο, πάνω στό όποιο μποροῦν νά ἐπιχειρηθοῦν ἀμιγεῖς συνδυασμοί δίχως τήν παρεμβολή μεταβλητῶν καὶ ἀστάθμητων παραγόντων ή βασική συνδυαστική ροπή ὡθεῖ λοιπόν πρός τήν ἀφαίρεση μέ τή βοήθεια λογικῶν καὶ μαθηματικῶν μέσων. Οἱ συνδυασμοί στό ἐπίπεδο τῆς γραμματικῆς τοῦ βάθους γίνονται μέ βάση τήν εύρεση ἔσχατων στοιχείων πού ύπάρχουν η περιέχονται ύποχρεωτικά καὶ a priori σέ κάθε γλώσσα καὶ ἐπομένως μποροῦν νά ὀνομασθοῦν universalia. Αύτά συνιστοῦν τίς θεμελιώδεις κατηγορίες πού εἶναι ἀπαραίτητες σέ κάθε γλώσσα καὶ παρέχουν τήν ἀφετηρία γιά κάθε δρισμό καὶ κάθε μεταβολή τοῦ νοήματος. Έπομένως οἱ ἐκάστοτε ἀρθρώσεις τοῦ νοήματος προκύπτουν ἀπό μιά συνδυαστική ἐδραζόμενη σ' ἔνα περιορισμένο εύρετήριο σημικῶν κατηγοριῶν. Στόν βαθμό πού ἀποσαφηνίζονται αὐτές οἱ κατηγορίες η τά universalia, ὀναφραίνεται συνάμα καὶ τό περίγραμμα τῆς γραμματικῆς τοῦ βάθους ως τῆς θεωρίας ή όποια ύποδεικνύει ποιές συνδέσεις τῶν

βασικῶν στοιχείων τῆς γλώσσας εἶναι θεμιτές. Τό πρόβλημα που τίθεται τώρα είναι ή συναγωγή τῆς γραμματικῆς τῆς ἐπιφάνειας ἀπό τή γραμματική τοῦ βάθους. Τή λύση του τή δίνει μάτι μετασχηματιστική γραμματική ή σύνταξη, ή ὅποια διατυπώνει τούς κανόνες μετασχηματισμοῦ τῶν δομῶν τοῦ βάθους σέ δομές τῆς ἐπιφάνειας, παρέχοντας συνάμα τά χριτήρια γιά τή σύγκριση τῶν διαφόρων γραμματικῶν μεταξύ τους. Οἱ πράξεις, τίς ὅποιες μετέρχεται ή μετασχηματιστική γραμματική, εἶναι καθαρά ποσοτικές, πρόκειται δηλαδή γιά μετατόπιση, πρόσθεση ή ἀφαίρεση στοιχείων. Ὁ συνεπής ἔξοβελισμός τοῦ χρονικοῦ ή ἱστορικοῦ ή ποιοτικοῦ παράγοντα συνεπιφέρει τή μεθοδολογική γειτνίαση τῆς γλωσσολογίας πρός τήν ὑπολογιστική μηχανή.

Δέν εἶναι παράδοξο πού η σημειωτική ἔγινε τόσο δημοφιλής, ὅν ἀναλογισθοῦμε τίς δομικές της ἀναλογίες μέ τόν τρόπο λειτουργίας τῆς μαζικῆς δημοκρατίας. Ἡ ἀναγωγή τῶν πραγμάτων ή τῶν οὐσιῶν σέ σημεῖα σημαίνει τή διάλυση τοῦ ἐδραίου καί μόνιμου σέ εὔκινητα καί κατ' ἀρέσκεια συνδυαζόμενα στοιχεῖα, τά ὅποια μποροῦν νά ἐναλλάξουν τίς τωρινές τους θέσεις μέ τήν ἴδια εύκολία ὅπως καί οἱ ἀνθρωποι μέσα στίς συνθῆκες τῆς ἀπεριόριστης κοινωνικῆς κινητικότητας. Ἐξ ἵσου λίγο παράδοξη εἶναι βέβαια καί η ἐγγύτητα τῆς σημειωτικῆς πρός τίς νεότερες κυβερνητικές καί γλωσσολογικές ἐκδοχές τοῦ ἀναλυτικοῦ-συνδυαστικοῦ σχήματος σκέψης. Μέ τήν ἔνταξη τῶν σημείων σέ συστήματα σημείων η σημειωτική εἰσέρχεται ἀπό μεθοδολογική ἀποψή στόν χῶρο τῶν μοντέλων ή τῶν δομῶν καί ἐγείρει τήν ἀξίωση νά δώσει ἀναλύσεις μαθηματικά ὄκριβεις καί ἀπαλλαγμένες ἀπό κάθε ὑποκειμενική αὐθαιρεσία. Ἡ μετάβαση ἀπό τή σημειωτική στόν στρουχτουραλισμό ἔχηγεται εύκολα, ὅν θυμηθοῦμε καί πάλι ὅτι τά μοντέλα η οἱ δομές ξεχωρίζουν ούσιαστικά ἀπό τή μεταφυσική ἀντίληψη περί "Ολου, ἐφ' ὅσον δέν συνιστοῦν τίποτε ἄλλο παρά τό σύνολο τῶν στοιχείων τους καί τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν στοιχείων τους. Πίσω ἀπ' αὐτά τά στοιχεῖα δέν στέκει λοιπόν κάποια ἀνεξιχνίαστη δύναμη πού τά συγκρατεῖ· η δομή στηρίζεται ἀπλῶς στίς λειτουργικές σχέσεις τῶν στοιχείων της καί γι' αὐτό ὑφίσταται ἀλλαγές η ὄλικές μετατροπές μόλις οἱ σχέσεις αὐτές τροποποιηθοῦν ἐξ αἰτίας ἐνός νέου συνδυαστικοῦ παγνιδιοῦ (πρβλ. κεφ. III, 2). Ὁ ἔξοβελισμός κάθε πράγματος, τό ὅποιο θά μποροῦσε νά ὑπερακοντίσει τά ἐπί μέρους στοιχεῖα καί νά συμπυκνωθεῖ στήν ἴδεα ἐνός "Ολου μέ δική του

νομοτέλεια, όδηγει στήν αρση τῆς διάκρισης ὀνάμεσα σέ περιεχόμενο καί μορφή. Τό περιεχόμενο δέν ἔχει ύπόσταση δίχως τή δομή, μέσα στήν ὅποια ἀρθρώνεται, ὅμως ἡ ἴδια ἐκείνη διάταξη τῶν στοιχείων, ἡ ὅποια δίδει τό περιεχόμενο, συνιστᾶ καί τή μορφή. Ἐντίστοιχα, ἡ στρουκτουραλιστική ὀνάλυση κειμένων ἀφορμάται ἀπό τήν ἀρχή ὅτι ἡ λογοτεχνία συμπίπτει ἀπόλυτα μέ τό ἄθροισμα ὅσων σημείων συγκροτοῦν τή γλώσσα τῆς, πάρα ἡ διάταξη τῶν γλωσσικῶν σημείων δέν εἶναι λογοτεχνικό μέσο ἔκφρασης, παρά ἡ ἴδια ἡ λογοτεχνία. Πίσω ἀπό τή γλώσσα ἡ τά σημεῖα πού τή συνθέτουν δέν ύπάρχει τίποτε πού θά μπορούσαμε νά τό ἀνακαλύψουμε, ἐπομένως ἡ γλώσσα δέν ἀποτελεῖ τήν ὑλική ὅψη ἐνός ιστορικοῦ ἡ ψυχολογικοῦ "Ολου, τοῦ ὅποίου τό πνεῦμα διαφαίνεται μέσα ἀπό τά γλωσσικά σημεῖα χωρίς ποτέ νά συλλαμβάνεται ἐντελῶς, παρά ἡ γλώσσα εἶναι ταυτόχρονα ντύμα, σῶμα καί πνεῦμα τῆς λογοτεχνίας. Τούτη ἡ θεώρηση, πού δέχεται ἐκ προοιμίου τή συνοχή καί τήν αὐτονομία τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου, θέλει νά ἀφήσει στήν δύκρη τίς πρακτικά ἀδύνατες καί πάντως ἀόριστες γενετικές ἔρευνες, προτιμώντας ἔρμηνεις ἔλλογα μεθοδευμένες καί ἐλέγχιμες, οίονεί μετρήσιμες. "Ομως ἡ εὔρεση τοῦ τρόπου, μέ τόν ὅποιο συνδυάζονται μεταξύ τους σημεῖα ἡ ἔσχατα στοιχεῖα, δέν παρέχει τό ἔρμηνευτικό κλειδί μονάχα ώς πρός τήν ὀνάλυση κειμένων. Ἐπιστρατεύεται ἐξ ἵσου καί ὅταν τό ζητούμενο εἶναι ἡ ἐξιχνίαση νοηματικῶν συναρτήσεων. "Ετσι π.χ. οἱ μύθοι ὀναλύονται στά ἔσχατα συστατικά τους, τά λεγόμενα μυθήματα, τά ὅποια ὀκολούθως συνομαδώνονται κατ' ἀρέσκεια σέ συνδυασμούς δλο καί περιπλοκότερους. Τό νόημα τοῦ μύθου δέν προκύπτει ἀπό τά ἐπί μέρους στοιχεῖα του, ἀλλά ἀπό τόν τρόπο τῆς συμπαράθεσής τους. Κάθε θεμελιώδης ἐνότητα ἀποτελεῖ σχέση, καί μάλιστα δέσμη σχέσεων, καί μόνον ώς τέτοια ἔχει σημασία. Ἡ συγκριτική μυθολογία οίκοδομεῖται ἔτσι περίπου ὅπως ἔνα κυβερνητικό σύστημα, δηλαδή πάνω στή βάση ἐνός συμβολισμοῦ μαθηματικῆς ἐμπνεύσεως, δ ὅποιος μπορεῖ νά ἐνοποιήσει μορφώματα ὀνεξάρτητα μεταξύ τους. Εἶναι δύκρως ἀμφίβολο ἂν οἱ μέθοδοι αὐτές, οἱ ὅποιες δὲλλωστε ἴσαμε σήμερα ἐφαρμόσθηκαν στήν ἔρμηνευτική πράξη σποραδικά καί ἐπιλεκτικά μόνο, προωθοῦν κατά τρόπο μόνιμο τή γνώση τῶν νοηματικῶν συναρτήσεων. Παραμένουν ὅμως χαρακτηριστικές γιά τή ροπή νά τεθοῦν δσο γίνεται γρηγορότερα ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ ὀναλυτικοῦ-συνδυαστικοῦ σχήματος σκέψης δλοι οἱ κλάδοι τοῦ ἐπιστητοῦ.

Οι προσπάθειες νά συλληφθοῦν στρουκτουραλιστικά τά κοινωνικά φαινόμενα ή καί δλόκληροι κοινωνικοί σχηματισμοί κατά βάση όδηγοῦν τήν ἀνιστορική τάση τῆς κοινωνιολογίας (βλ. κεφ. III, 2) ad extremum, καί γι' αὐτό βρῆκαν πρόσφορο ἔδαφος πρό παντός σέ χῶρες ὅπου η κοινωνιολογία πολύ λίγας ὕφειλε στόν ιστοριστικό τρόπο σκέψης. "Αν θεωρήσουμε τήν ὁμιγή κοινωνιολογία ως στατική σταθερῶν μεγεθῶν καί τήν ιστορία ως δυναμική συμβάντων, τότε φαίνεται εὔλογη η ἀναγωγή τοῦ κοινωνικοῦ σέ μοντέλα καί δομές. Ο ἀνοιχτός ὄγώνας τῶν στρουκτουραλιστῶν ἐνάντια στόν ἀστικό ἀνθρωπισμό καί ἀνθρωποκεντρισμό, η ἀναγγελία τοῦ τέλους τοῦ ἀνθρώπου κτλ. ἐκφράσθηκαν μεθοδολογικά στό πρωτεῖο τῆς δομῆς, η ὅποια, ὅπως ίσχυρίζονται, προηγεῖται λογικά καί πραγματικά τῆς ἀνθρώπινης δράσης — καί μάλιστα η ἀνθρώπινη δράση χάνει ἐδῶ τόν ἀνθρώπινο χαρακτήρα της, καθώς συλλαμβάνεται ως ἄμεση ἀπόρροια τῆς ἐσωτερικῆς λογικῆς τῆς δομῆς. Η κατάτμηση τοῦ κοινωνικοῦ σέ ἔσχατα στοιχεῖα, τά ὅποια ὀκολούθως συναρμόζονται σέ δομές, ἔχει ως συνέπεια καί ὅτι κοινωνίες η πολιτισμοί, πού ἔχουν ούσιώδεις διαφορές καί χρονικά ἀπέχουν μεταξύ τους, θεωροῦνται ως κατ' ἀρχήν ισότιμοι ἐφ' ὅσον η ἀνάλυση δείχνει ὅτι ἐδράζονται στά ἴδια δομικά στοιχεῖα, ὀνεξάρτητα ἀπό τό πόσο περίπλοκοι καί σύνθετοι ἐμφανίζονται κατά τά ὅλα. "Ετσι, ὁ παράγοντας «χρόνος» χάνει τήν πρωταρχική σημασία, τήν ὅποια εἶχε γιά τήν αἰσθηση τοῦ κοινωνικοῦ κόσμου στό πλαίσιο τῆς ἀστικῆς πίστης πρός τήν ιστορία καί τήν πρόοδο, ἐνῷ ἀντίστοιχα προβάλλεται ὁ παράγοντας «χῶρος». Στήν προοπτική τοῦ πρωτείου τοῦ χρόνου οἱ πολιτισμοί κατατάσσονται σέ ἀνώτερους καί κατώτερους, ἥτοι οἱ ἀνώτεροι ὀκολούθοιςαν χρονολογικά τούς κατώτερους καί ἐνσάρκωνταν τήν ιστορική πρόοδο. Η ἴδεα τῆς ισοτιμίας τῶν πολιτισμῶν, η ὅποια στηρίζεται στή διαπίστωση τῆς ταυτότητας τῶν ἔσχατων δομικῶν τους στοιχείων, παραμερίζει τή διαφορά ἀνάμεσα σέ ἀνώτερο καί κατώτερο καθώς καί τήν ἀστική ἴδεα τῆς προόδου, ἀφήνοντας νά ἐνοηθεῖ ὅτι ὅλοι οἱ κοινωνικοί σχηματισμοί ὑπάρχουν παράλληλα πάνω στό ἴδιο ἐπίπεδο η μέσα στόν ἴδιο χῶρο, ὀνεξάρτητα ἀπό τή χρονική ἀπόσταση ἀνάμεσά τους. "Οταν ἐπικρατεῖ η ἔποψη τοῦ χρόνου, τότε οἱ χῶροι γίνονται ἀντιληπτοί ως γεωγραφικές συνόψεις βαθμίδων τῆς ιστορικῆς ἐξέλιξης (π.χ. 'Αφρική - 'Ασία - Εύρωπη) καί ως τέτοιοι έντάσσονται στό ὑπέρτερο χρονολογικό σχῆμα· ὅταν ἀπεναντίας ἐπικρατεῖ η ἔποψη τοῦ χώρου, τότε οἱ ιστορικοί χρόνοι

μετατρέπονται σέ τμήματα χώρου πάνω σ' ένα έπίπεδο, όπου βρίσκονται δίπλα-δίπλα οι διάφοροι ίσοτιμοι πολιτισμοί. 'Η προτεραιότητα της γνώσης των συγχρονικών σχέσεων άπεναντι στή γνώση διαδικασιών άποτελεῖ τή μεθοδολογική έκφραση τής άπόρριψης τής άστικης άντιληψης γιά τήν ιστορία και τής αἰσθησης τοῦ κοινωνικοῦ κόσμου ύπό τήν έποψη τοῦ χρόνου.

'Η συναφής μέ δλα αύτά τάση τῶν στρουχτουραλιστῶν, και πρό παντός δσων είχαν έθνολογικά ένδιαφέροντα, νά έξωραίζουν τούς άρχαιούς πολιτισμούς ἀναμίχθηκε μέ τήν ίδιαίτερη συμπάθεια τής πολιτισμικῆς έπανάστασης τής δεκαετίας τοῦ 1960 και τοῦ 1970 γιά τό πρωτόγονο και τό έξωτικό, τό δποιο χρησιμοποιήθηκε ώς δπλο ένάντια στήν τεχνική ή έργαλειωσή όρθιολογικότητα τοῦ δυτικοῦ κόσμου. 'Εδω φαίνεται ότι μερικές έκδοχές τοῦ ἀναλυτικοῦ-συνδυαστικοῦ σχήματος σκέψης, οί δποιες ώς ἐκ τής έμπνεύσεως και τής προελεύσεως τους συνδέονταν στενότατα μέ τή νοοτροπία τής τεχνικῆς όρθιολογικότητας, κατάφεραν ν' ἀσκήσουν δλη τους τήν έπιδραση μονάχα χάρη στήν ἀνάμιξή τους μέ έτερογενή μαζικοδημοκρατικά ίδεολογήματα. "Ομως δ ἀνορθιολογικός έξωτισμός και ήδονισμός τής πολιτισμικῆς έπανάστασης έπηρέασε και ἄμεσα τήν πνευματική, και μάλιστα τή φιλοσοφική παραγωγή τοῦ μεταμοντερνισμοῦ. "Ετσι βρῆκε ἀπήχηση, αύτήν τή φορά μέ «προοδευτικά» πρόσημα, ή ήδη παλαιότερη διαμφισβήτηση τοῦ δυτικοῦ λογοκεντρισμοῦ, ή παραδοσιακή μεταφυσική μορφή τοῦ δποίου ταυτίσθηκε κατά τρόπο έντελῶς ἀνιστόρητο μέ τήν τεχνολογική του μορφή, δπως εύδοκίμησε στους Νέους Χρόνους. 'Ο ιστορικός δρόμος τής Δύσης, τόν δποιο ή ἀστική κατανόηση τής ιστορίας τόν θεωροῦσε ώς τόν ἀνώτερο, ἀποδείχθηκε ἔτσι λαθεμένος, και ἀρχισε μιά προσπάθεια γιά ν' ἀντισταθμισθεῖ ή ζημιά μέ τήν ἀναβίωση τοῦ μύθου και μέ τήν ἐνθρόνιση τοῦ αἰσθήματος και τής φαντασίας. 'Η νέα θετική ἀποτίμηση τοῦ μύθου, στό πλαίσιο τής δποίας δοξάσθηκαν φιλόσοφοι θεωρούμενοι μέχρι πρόσφατα «σκοταδιστές» και «ἀντιδραστικοί», συνδέθηκε μέ οίκολογικούς και παρόμοιους έπικαιρους προβληματισμούς, ἀφοῦ δ μύθος φαίνοταν νά δείχνει τόν δρόμο τής έπιστροφῆς στους κόλπους τής ἀγαθῆς μητέρας Φύσης. 'Εξ ίσου σημαντική στάθηκε ή σύνδεση τής νέας ροπῆς πρός τόν μύθο μέ τό θεώρημα τής αὐτοπραγμάτωσης. Τό μυθικό στοιχεῖο μποροῦσε νά περάσει εύκολα στό μυστικιστικό, τό έσωτερικό ή τό ἀπόκρυφο, και τό πλέγμα τοῦτο παρεῖχε πάλι μιά βάση, πάνω στήν δποία πραγμα-

τοποιήθηκε ή ήδονιστική ἄρση δλων ἐκείνων τῶν ἀντιθέσεων, οἱ ὁποῖες καταχειριζόται τὴν ὑπαρξη, δηλαδὴ ἔχλειναν τὸν δρόμο τῆς αὐτοπραγμάτωσης. Μέτρο παρόμοιο, μυστικιστικό ἡ ἐσωτερικό μποροῦσε νά ἔξαλειφθεῖ ἡ διαφορά μεταξύ ἀνδρα καὶ γυναικας, νά ἔρμηνευθεῖ ἡ φύση ὡς ὄρατή ὅψη τῆς ψυχῆς, νά ἔκπνευματωθεῖ τὸ σῶμα καὶ νά ἐνσαρκωθεῖ τὸ πνεῦμα, νά ἀνακηρυχθεῖ ἡ γενετήσια πράξη ὡς πρότυπο τῆς ἔνωσης μέ τὸ πᾶν, κτλ. κτλ. Τέτοιες κατασκευές φανέρωναν μάν ἐνοιολογικές ἀόριστη μονιστική τάση, ὅμως ὁ μονισμός ἔγινε ὑποπτος ἀπό τή στιγμή πού ἐμφανίσθηκε ὡς ἰσοπεδωτική ταυτότητα τοῦ Λόγου. Ἐνάντια στήν ταυτότητα τούτη, πού ἀναγορεύθηκε σέ οὐσιῶδες γνώρισμα τοῦ δυτικοῦ (μεταφυσικοῦ καὶ τεχνικοῦ), ὄρθιολογισμοῦ, ἐπιστρατεύθηκε ἡ διαφορά, δηλαδὴ ἡ μή ἀναγώγιμη ποικιλομορφία τῶν πραγμάτων, τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν ἀξιῶν. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ταυτότητα ἦταν ἔργο τοῦ Λόγου, ἡ φιλοσοφική ὑπεράσπιση τῆς διαφορᾶς σήμαινε ταυτόχρονα ὑπεράσπιση τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἐλεύθερης δημιουργικότητας τοῦ πνεύματος. Μέσα στίς συνθῆκες τοῦ ἀγώνα τῆς πολιτισμικῆς ἐπανάστασης ἐναντίον τοῦ μεταφυσικοῦ καὶ τοῦ ἐργαλειακοῦ Λόγου βρῆκαν καὶ πάλι οἱ αἰσθητικές ἴδεες καὶ ἀξίες ἀναγνώριση καὶ ὀπαδούς, ὅμως ἡ στροφή πρός τήν αἰσθητική εἶχε καὶ μιά πρόσθετη αἰτία: ὅπως εἶχε γίνει ἡδη μερικές φορές στό παρελθόν, ἔτσι καὶ τώρα τούτη ἡ στροφή συντελέσθηκε σέ μάν ἐποχή ὅπου ὁ πλουραλισμός τῶν ἀξιῶν εἶχε κλονίσει τήν ἡθική. Ἡ αὐτοπραγμάτωση ἔπρεπε τώρα νά ἀναζητηθεῖ ἀπό πολλούς στόν χῶρο τῆς αἰσθητικῆς καὶ μέ αἰσθητικά μέσα — καὶ αὐτή ἡ αἰσθητική αὐτοπραγμάτωση διαδέχθηκε τήν ὀντιβιστική, τήν ὅποια εἶχε ἐπαγγελθεῖ ὁ ὑπαρξισμός πρίν ὀκόμη ἀπό τήν ἐμφάνιση τῆς ἡδονιστικῆς πολιτισμικῆς ἐπανάστασης.

Ἡ συμβολή τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς κοινωνικῆς θεωρίας στή διαμόρφωση μαζικοδημοκρατικῶν ἴδεολογημάτων, πού ἀποτελοῦσαν μετεξέλιξη ἡ παραλλαγή μοτίβων τῆς πολιτισμικῆς ἐπανάστασης, παρουσιάζει ὀκόμα δύο ἀπόψεις, στίς ὅποιες πρέπει νά ἀναφερθοῦμε σύντομα. Φιλόσοφοι πού ἔγιναν τής μόδας ὀνέλαβαν τήν ὑπεράσπιση καὶ τήν ἰστορική νομιμοποίηση μειοψηφιῶν (ψυχασθενῶν, ὅμοφυλοφίλων κτλ.), οἱ ὅποιες κατά τήν ἀντίληψη (μιᾶς πτέρυγας) τῆς πολιτισμικῆς ἐπανάστασης εἶχαν ἀποτινάξει μέ ἔσχατη συνέπεια τά δεσμά τοῦ ἀστικοῦ κομφορμιστικοῦ Λόγου (βλ. κεφ. IV, 3). Τό ἐγκώμιο τῆς τρέλας καὶ τῆς διαστροφῆς ἀποτελοῦσε βέβαια τή μετάτλαση παλαιό-

τερων θέσεων τῆς πρωτοπορίας, οι όποιες εἶχαν ἐπίσης διατυπωθεῖ στόν ἀγώνα ἐνάντια στήν ἀστική ὄρθιολογικότητα· τώρα δύμας αὐτό ἔγινε μεθοδικότερα καί ἐπιδιώχθηκε ἡ ἀποκάλυψη τῶν ἔξουσιαστικῶν μηχανισμῶν πού ἐφεῦρε ἡ ἀστική ἐποχή γιά νά καταπιέσει αὐτούς τούς παρεκολισίες. Πιό ἐνδιαφέρουσες ἀπό πολιτική ἀποψη εἶναι διάφορες προσπάθειες τῆς κοινωνικῆς θεωρίας νά μεθερμηνεύσει φιλελεύθερες ἴδεες, ἔτσι ὥστε νά εἶναι χρήσιμες στή μαζική δημοκρατία. "Ετσι, ἡ φιλελεύθερη ἀρχή τοῦ δημόσιου διαλόγου, τήν όποία ὁ φιλελεύθερισμός εἶχε ἐπιστρατεύσει ἐνάντια στά arcana τῆς πολιτικῆς τῶν ἀπολυταργικῶν ἀνακτοβουλίων, μεθερμηνεύεται ὑπό ἔνοια ἔξιστων μέσω τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι ὁ διάλογος δέν μπορεῖ νά 'ναι γνήσιος καί γόνιμος ὃν ὅσοι συμμετέχουν σ' αὐτόν δέν κατέχουν ἵσες ἀφετηριακές θέσεις. Η ἰσότητα τῆς ἀφετηριακῆς θέσης, στήν όποία ἥδη προκαταλαμβάνεται ἡ ἰσότητα ὡς σκοπός πρός πραγμάτωση, θεμελιώνεται στήν ἀντίληψη ὅτι ὅλα τά ἀτομα εἶναι ἐξ ἵσου ἔλλογα — ἀντίληψη, ἡ όποία in concreto δέν λέει τίποτε συγκεκριμένο, ὃν δύμας ἴδωθεῖ ἀπό τά ἐξω ἀποκαλύπτει τόν μαζικοδημοκρατικό χαρακτήρα τούτης τῆς θεωρίας. Γιατί ἐδῶ ἀφ' ἐνός προϋποτίθεται μά όντραία κατάτμηση τῆς κοινωνίας σέ ἀτομα, ἐφ' ὅσον κάθε ἀτομο ὡς τέτοιο καί χάρη στήν ἴδιότητά του ὡς ἀνθρώπου καί μόνο πρέπει νά 'ναι ἰσότιμος ἐταῖρος στόν διάλογο, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ἡ ἀνακήρυξη τῆς ἀνθρωπολογικά δεδομένης λογικότητας σέ μοναδική προϋπόθεση γιά τήν ἰσότιμη συμμετοχή στόν διάλογο σημαίνει ὅτι ἐξοβελίζονται a limine ὄλικοί παράγοντες ἡ ούσιακοί δεσμοί, πού θά μποροῦσαν νά γεννήσουν ἀνισότητες. "Ατομα τά όποία ὡς ἀτομα εἶναι ἵσα — ἡ διατύπωση αὐτή ἀποτελεῖ, ὃν ἀναλογισθοῦμε ὅλες της τίς προεκτάσεις, ὀκριβή περιγραφή τῆς μαζικῆς δημοκρατίας.

'Ωστόσο, μέ δεδομένη τή σημερινή ἰσχύ τῶν ἀνορθολογιστικῶν ρευμάτων, γιά τά όποία μιλήσαμε, οὔτε ἡ νέα θεμελίωση τῆς λογικότητας τοῦ ἀνθρώπου οὔτε καί ἡ ἔκαληση σ' αὐτήν θά ἀσκοῦσαν εύρυτερη ἐπιρροή, ὃν δέν συνοδεύονταν ἀπό ἐμβληματικές λέξεις, οι όποιες ρίχνουν γέφυρες πρός τόν κόσμο τῶν ἴδεων τῆς ἥδονιστης πολιτισμικῆς ἐπανάστασης. Μιά τέτοια λέξη εἶναι ἡ «ἐπικοινωνία». "Αν πάρουμε ὡς βάση τήν ἴδεα τῶν ἰσότιμων καί ἔλλογων ἀτόμων πού χρησιμοποιοῦν «όρθιά» τόν Λόγο τους, τότε πρέπει βέβαια νά ὅρισουμε τήν ἐπικοινωνία ὡς τή φυσική ἀναστροφή μεταξύ τέτοιων ἀτόμων, ἡ όποία πραγματώνεται μέ τόν ἐλεύθερο διάλογο καί ὀδηγεῖ στή συναί-

νεση, δηλαδή στήν ύπέρβαση τῶν συγκρούσεων. Τούτη ἡ ἀντίληψη γιά τήν ἐπικοινωνία βρίσκει εύκολα ἔκπροσώπους καί ὄπαδούς σέ μιά κοινωνία, ὅπου ὁ κερματισμός τοῦ "Ολου σέ ἵσα ἄτομα καί συνάμα ὁ κυρίαρχος πλουραλισμός τῶν ἀξιῶν δέν ἐπιτρέπουν ἄλλη θεσμική διέξοδο γιά τήν εἰρηνική διεκπεραίωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀπό τήν νομιμοποίηση μέσω διαδικασιῶν. Αύτό σημαίνει ὅτι στό φῶς τούτης τῆς θεωρίας γιά τήν ἐπικοινωνία καί παρά τήν ἐπώληση τοῦ Λόγου δέν εἶναι δυνατόν νά δρισθεῖ τό συγκεκριμένο περιεχόμενο τῆς συναίνεσης, ἡ ὅποια πρέπει νά ἐπιτευχθεῖ ἐκάστοτε μέσω τοῦ διαλόγου. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀπλῶς συνάρτηση ἡ ἀποτέλεσμα τῆς συναίνεσης. Ἀπό τήν ἀποψη ἀυτῆν, ἡ θεωρία τῆς ἐπικοινωνίας προβάλλει, μέ τόν περίπλοκο τρόπο τῶν φιλοσόφων, μιά ἀναπόδραστη μαζικοδημοκρατική πρακτική στόν πίνακα τῆς μεγάλης θεωρίας. "Ομως ὀφείλει τή δημοτικότητά της λιγότερο στό γεγονός ὅτι κάνει κάτι τέτοιο καί περισσότερο στήν ἀπλή χρήση τῆς μαγικῆς λέξης «ἐπικοινωνία», ἡ ὅποια γεννᾷ τήν ἐντύπωση, ὅτι ἀνάμεσα στή δημόσια πρακτική καί στούς ίδιωτικούς πόθους ὑπάρχει μέσα στή μαζική δημοκρατία κάποια ἀναγκαία σχέση κι ὅτι ἐπομένως ἡ ζωή τῆς κοινότητας μπορεῖ νά διαμορφωθεῖ μέ βάση τίς ἴδιες ἡδονιστικές ἀρχές ὅπως καί ἡ ζωή τοῦ ἀτόμου. Ἡ δημόσια δράση καί ἡ ίδιωτική αὐτοπραγμάτωση —βασικό μέσο τῆς ὅποιας θά ἥταν ἡ «ψυχική ἀνταλλαγή», δηλαδή ἡ ἐπικοινωνία μέ τούς ἄλλους— ὀφειλόν ἄλλωστε, κατά τήν ἀντίληψη τῆς πολιτισμικῆς ἐπανάστασης, νά ταυτίζονται στήν ἰδεώδη περίπτωση. "Ας σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἔνοια τῆς ἐπικοινωνίας μεταφέρθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων καί ἐλεύθερα στή δημόσια σφαίρα: σχηματίσθηκε στό πλαίσιο φιλοσοφημάτων ὑπαρξιστικῶν καί περσοναλιστικῶν, συχνά ἐπηρεασμένων ἀπό τή θεολογία, τά ὅποια θεματοποίησαν ἐμφατικά τή διαλογική ἀρχή, τή σχέση τοῦ Ἐγώ καί τοῦ Σύντλ., καί γι' αὐτό ἔγιναν καί πάλι ἐπάκιρα στήν ἐποχή τῆς πολιτισμικῆς ἐπανάστασης.

Στή συνάφεια αὐτή θά μπορούσαμε νά συζητήσουμε σημερινές προστάθειες νά ἀνανεωθεῖ τό φυσικό δίκαιο, νά διατυπωθοῦν θεωρίες τῆς δικαιοσύνης πάνω στή βάση τῆς ἴσοτητας ὅλων τῶν ἀτόμων ὡς ἀτόμων καί παράλληλα νά νομιμοποιηθεῖ τό μαζικοδημοκρατικό κοινωνικό κράτος μέ τά μέσα τῆς ὑψηλῆς θεωρίας, ἥτοι νά ἐμφανισθεῖ ὡς αἴτημα τοῦ «Λόγου». Σέ ὅλες αὐτές τίς περιπτώσεις πρόκειται γιά τή γνωστή μαζικοδημοκρατική μεθερμηνεία φιλελεύθερων κοινῶν τόπων, γι' αὐτό καί δέν χρειάζεται νά ὑπεισέλθουμε σέ λεπτομέρειες.

Κλείνουμε λοιπόν αύτό τό ύποκεφάλαιο μέ τήν ύπόμνηση μιᾶς ἔξελιξης, ή ὅποια βέβαια ἀπό πρώτη ἀποψη ἔχει ἀπλῶς ἐπιστημολογικό ἐνδιαφέρον, ὃν ὅμως τή δοῦμε ἀπό κοντά κάνει πρόδηλο σέ ποιόν βαθμό διαποτίζει ὁ πλουραλισμός τῶν ἀξιῶν τή μεταμοντέρνα σκέψη σ' ὅλους τούς τομεῖς. 'Η μακρά ἐπιστημολογική συζήτηση, ή ὅποια ἀρχισε μέ τό νεοθετικιστικό αίτημα γιά παραμερισμό κάθε μεταφυσικῆς καί γιά ύποτύπωση μιᾶς κοσμοεικόνας τελειωτικά ἀληθινῆς καί ἐμπειρικά ἐπαληθεύσιμης, τελείωσε μέ τήν ἐπικράτηση τῆς πεποίθησης, ὅτι ή μεταφυσική (τουλάχιστον μέ τήν ἐμμενή ἔννοια τῶν ἐμπειρικά μή ἐπαληθεύσιμων ύποθέσεων) εἶναι ἀπαραίτητη καί γιά τήν ἔργασία τῆς ἐπιστήμης καί ὅτι ὀκτιβῶς ἔξ αἰτίας τῆς τέτοιας συγκρότησης καί μεθόδευσης τῆς ἐπιστήμης εἶναι θεμιτό νά ύπάρχουν παράλληλα κάμποσες κοσμοεικόνες. Τούτη ή σχετικοποίηση τῆς ἐπιστήμης, ή ὅποιακέ μέ τή σειρά της ἐνίσχυσε τήν τάση ἀποκατάστασης τοῦ μύθου σέ πλαίσιο μεταμοντέρνο, στήν πραγματικότητα ἀποτελοῦσε τή συνεπή ἔξελιξη τοῦ παλαιοῦ συμβατικισμοῦ. 'Η διαφορά ἀνάμεσα στόν παλαιό συμβατικισμό καί στόν σημερινό σχετικισμό τῶν κοσμοεικόνων ἔγκειται βέβαια στό ὅτι ὁ πρῶτος τουλάχιστον ἐν μέρει πήγαζε ἀπό τόν ἀστικό ἀγνωστικισμό, ἐνῶ ὁ δεύτερος κατανοεῖ τόν ἔαυτό του ὡς φαινόμενο παράλληλο πρός τόν μαζικοδημοκρατικό πλουραλισμό τῶν ἀξιῶν καί κάποτε μάλιστα καί πρός τή μαζικοδημοκρατική ἥθιας ἀνοχή, τῆς ὅποιας θέλει ν' ἀποτελεῖ τό ἐπιστημονικό ἀντίστοιχο· καί ἐδῶ δέν λείπουν οἱ ἀναλογίες ή καί οἱ ὅμολογίες πίστεως πρός τήν καλλιτεχνική πρωτοπορία. 'Ο γνώστης τῆς ἀντιφατικῆς ἔξελιξης τοῦ ὄρθιολογισμοῦ τῶν Νέων Χρόνων ξέρει ὅτι ἡσαν ἐγγενεῖς σ' αύτόν σκεπτικιστικές καί σχετικιστικές θέσεις καί τόν συνόδευαν σάν σκιά ἔξ ἀρχῆς, χωρίς ὅμως ποτέ νά μπορέσουν νά ἐπικρατήσουν σέ πρωκτικά ἀξιόλογη ἔκταση. 'Ο αύτονόητος τρόπος, μέ τόν ὅποιο ἐπιβάλλονται σήμερα, σημαίνει, ὃν δοῦμε τά πράγματα στήν εύρεία προοπτική τῆς διαδοχῆς τῶν ἐποχῶν μέσα στήν ίστορία τῶν ἴδεων, ὅτι ὁ ὄρθιολογισμός τῶν Νέων Χρόνων ἔχει φτάσει στό τέλος του. "Ομως ὁ τρόπος, μέ τόν ὅποιο κατανοεῖ κανείς τό τέλος μιᾶς ἐποχῆς, περιέχει ἥδη μάν ἄμεση ή ἔμμεση πρόγνωση γιά τό μέλλον. "Ετσι, θά ἡταν λογικά συνεπές νά κλείσουμε αύτήν τήν ἔργασία, ή ὅποια θέλησε νά παρακολουθήσει καί νά ἀνασυγκροτήσει τίς μεγάλες γραμμές τῆς ἔξελιξης ἀπό τό δεύτερο μισό τοῦ περασμένου αἰώνα ἵσαμε τίς μέρες μας, διαγράφοντας ὄρισμένες προοπτικές.